

MĀRTIŅŠ BRAUNS UN MŪSU DAUGAVA

Ingrīda Zemzare

ingrida.zemzare@gmail.com

Atslēgvārdi: *Mārtiņš Brauns, Rainis, poēma “Daugava”, dziesma “Saule, Pērkons, Daugava”*

Raksts veltīts izcilā latviešu komponista Mārtiņa Brauna (1951. gada 17. septembrī–2021. gada 24. novembrī) piemiņai. Komponists ir vairāku emocionāli spēcīgu dziesmu autors. Viņa dziesma “Saule, Pērkons, Daugava” ir sacerēta Raiņa episkās poēmas “Daugava” uzvedumam 1988. gadā Valmieras drāmas teātrī. Ar Mārtiņa Brauna mūziku, šis uzvedums kļuva par vienu no pašiem spēcīgākajiem Trešās atmodas vēstnešiem, un dziesma “Saule, Pērkons, Daugava” ieguva Latvju mesas vērtību. To atskaņo Latviešu Dziesmu svētkos, latviešu tautai nozīmīgos pasākumos, un 2014. gadā to izveidoja par Katalonijas neatkarības pieprasītāju himnu.

Pēdējā tikšanās ar savu mīlo draugu, klases biedru un domu biedru Mārtiņu Braunu man bija pie Daugavas. Tajā dienā — 2019. gada 24. augustā — Likteņdārzā atcerējāmies Baltijas ceļa 30. gadadienu, un pirms savas uzstāšanās koncertā “Saule. Pērkons. Daugava” viņš iebrauca arī mūsu mājās Koknesē, Pērses ragā, pie bijušā Pērses ūdenskrituma.

Tā nu man atmiņā vienmēr paliks Mārtiņš pie Daugavas — saules apspīdēts un smaidošs.

Mārtiņš ir tāds komponists — likteņdzejnieks. Viņu saista Likteņupe. Gan tiešā, gan netiešā nozīmē. Raiņa un Mārtiņa Brauna poēmai “Daugava” ir kultūrvēsturiska vērtība. Tā cieši saistīta gan ar neatkarīgās Latvijas valsts dzimšanu 20. gadsimta sākumā, gan ar ceļu uz neatkarīgas valsts atgūšanu gadsimta beigās. Tagad, izvērtējot visu, ko Mārtiņa nesalīdzināmi spilgtais talants ir mums atstājis, mēs redzam zibensskaidrus uzplaisnījumus: tik skaudrus, reizēm pat

baisus un tad atkal dziļi, dziļi dvēseli skaļrošus. Ne velti viņš izvēlējies Raini un mūsu rainiskos dzejniekus — Ojāru Vācieti, Māru Zālīti, un saucēju balsis — Uldi Bērziņu, Jāni Peteru, Lengstonu Hjūzu, Marcēliju Martinaiti.

Jau 1915. gadā, būdams vēl trimdā Kastaņolā, Rainis iecerēja dzejoļu krājumu, un nākamajos gados izveidoja dramatisku poēmu — “Sērdieņu dziesmu” par tautas likteņupi no “melnās Daugavas” līdz “saules Daugavai”. To pirmo reizi izdeva 1919. gadā isi pirms Bermonta uzbrukuma Rīgai, un metienu izpirka divās nedēļās. 1920. gadā autors dienasgrāmatā ierakstīja: “Kad reakcija bija jau nospiedusi pie zemes Latviju un grieza viņai rīkli, es neizturēju un izkliežu “Daugavu” pret tautas nokaušanu.”

Mārtiņa Brauna mūzika arī spēj izkliegt — arī klusējot, arī iekšēji urdot.

Raiņa “Daugava” piedzīvoja pirmuzvedumu Latvijas Nacionālajā teātrī tieši Latvijas

valsts pasludināšanas pirmajā gadadienā 1919. gada 18. novembrī.

1923. gadā trešajā, papildinātajā, izdevumā Rainis raksta: ““Daugava” ir darbs, kam bijis vēsturisks uzdevums; viņš šo uzdevumu izpildījis un nu paliek kā dokuments mūsu valsts tapšanas vēsturē.” Tam oponente Jānis Ziemeļnieks: “Ja arī pieliktu domas, ka Raiņa “Daugava” savu vēsturisko idejisko uzdevumu beigusi, tad tomēr viņa nekad savu uzdevumu nevar nobeigt kā skaistākā dzeja un tīrākā jūtu lirika, kurai arvien būs nemirstīga vara pār mūsu dvēseli.”

Šī nemirstīgā vara padomju laikā bija dziļi, dziļi noglabāta — to paslepus lasīja tie, kam vecāku bibliotēkās bija saglabājušies pirmskara izdevumi, jo publiskās bibliotēkās poēmu turēja aiz atslēgas tā saucamajā “specfondā”: poēmas spēcīgā dzeja raisīja jaunas brīvības alkas. Un tad 1988. gadā Valmieras drāmas teātrī Valentīna Maculēviča režijā “Daugava” ieguva jaunu spēku ar Mārtiņa Brauna mūziku, kļūstot par vienu no pašiem spēcīgākajiem Trešās atmodas vēstnešiem. Viedā teātra kritiķe Lilija Dzene uzreiz paredzēja: “Izrādes gars paliks tās mūzika”.

Un patiesi — jau pēc gada vairākas dziesmas no teātra izrādes nonāk Skolu jaunatnes dziesmu svētkos un “Saule, Pērkons, Daugava” sāk savu ceļojumu kultūras vēsturē, aizskanot tālu pasaulē. Seko milzīgs šīs kantātes kulminācijas daļas — Latvju mesas “Saule, Pērkons, Daugava” — popularitātes vilnis. Kā Rainis “izkļiedza” savu “Daugavu” pret tautas nonāvēšanu, tā Mārtiņš Brauns izspēlēja šo drāmu vēlreiz, jaunā attīstības lokā, pret tautas identitātes zaudēšanu.

Pēc četriem gadu desmitiem šī dziesma tiek pieņemta par Katalonijas neatkarības pieprasītāju himnu — ar katalāņu dzejnieka Mikela Marti i Pola (*Miquel Martí i Pol*) dzejoļa “Tagad ir laiks” (“*Ara és l'hora*”) vārdiem. Var teikt, ka 2014. gada 11. septembrī Barselonā Mārtiņš Brauns bija radījis īstus dziesmu svētkus — ap 40 000 cilvēku

ielās dziedāja šo dziesmu autora pavadijuma!

Tāpat kā Raiņa “Daugava” piedzīvoja vairākas transformācijas no dzejoļu kopas līdz dramatiskai poēmai, kas arvien tapa papildinātas, sadarbojoties ar dažādiem teātriem (prologs sarakstīts otrajam iestudējumam Latvijas Nacionālajā teātrī, epilogs — 1928. gada izrādei Rīgas Strādnieku teātrī), tā arī Mārtiņa Brauna “Daugavas” versija izkristalizējās pamazām, gadu gaitā.

Vispirms teātra dziesmas, ko izpildīja aktieri, pārtapa kora dziesmās. Tad Mārtiņš Brauns kopā ar saviem līdzgaitniekiem dirigentiem izveidoja patstāvīgu kora kantāti ar Mārtiņu pie taustiņiem — no kamerkora “Sindi putnu dārzs” (1985–1992) veidotāja Ivara Bērziņa līdz Sigvarda Kļavas vadītā Latvijas Radio kora ierakstam 2018. gadā. Komponists atzīst, “ka labāku kori par Latvijas Radio kori viņš nezina: “Viņi nodziedās arī elkoņa nospiedumu uz klaviatūras. Redzu, ka koris var visu, un mērķis ir mūzikā atrast to, ko vārdos nevar izteikt.” Sadarbība vainagojās ar Mārtiņa svētkiem: viņš nofraktēja kuģīti un kopā ar kori, žurnālistiem un saviem draugiem kuģoja pa Daugavu cauri mīļajai Rīgai. Tā vien likās, ka no abiem krastiem atskanēs viņa veltījums Rīgas 800 gadu svinībām — netipiska himna, kas aizkustina, motivē un aizrauj vienlaikus.

Rainis jau ar savu pirmo krājumu pavēra pilnīgi jaunus apvāršņus latviešu dzejā. Tajā parādās agrāk nepieredzēta brīvība un plašums. Itin kā no mīlīgas un skaistas ielejas kāds būtu pacēlies sniegotā kalnā ar plašu skatu leņķi, ar kāpiena pieredzes dotu stingrību audos un atbrīvotu saucēja balsi. Viņa teksti nav vairs tikai daiļi vai teiksmaini. Raiņa lirika ir pilna parabolū, simbolisma, un tajā ir dziļi traktētas atsauces uz Bībeļu un antīkās pasaules mitoloģiju. Jau no 1896. gada Rainis bija tulkojis Gētes “Faustu”, un viņa paša piezīmēs paustā atziņa “Fausts ir stipra pils pret seklumu” var tikt attiecināta uz dzejnieku pašu mūsu kultūrā.

Raiņa dzeja ir bijusi iedvesmas avots visu paaudžu latviešu komponistiem, un ar viņa vārdu saistāma arī pirmās nacionālās klasiskās operas rašanās. Vienlaikus — ar poēmu “Daugava” Rainis itin kā pienāk pavisam tuvu savas tautas iekšējai spriedzei un aiztūrētai sāpei. Mārtiņa Brauna mūzika to izceļ saulītē. Jaunā saulē — pēc vairākām paaudzēm. Tā nav ilustrācija, bet dzejas izdzīvošana. Viņš precīzi pārceļ mūzikā Raiņa dzejas pašu būtību — ne velti kantāte atstāj iespaidu arī uz citzemju klausītājiem. Tā ir laikmetīga 20. gadsimta beigu mūzikas valoda, un tai pašā laikā tā ir tēlojoša teātra valoda.

Tas ir Mārtiņa Brauna radošais kredo. Mūzikai nav jādublē tekstā ierakstītais, režisorsa izrādītais, bet gan jārada jauna iztēles sfēra ar saviem muzikāliem līdzekļiem. Viņš ir viens no visvairāk pieprasītajiem teātra mūzikas un kinomūzikas komponistiem. Visciešākā radošā draudzība ir vienojusi viņu ar Juri Podnieku, Arvīdu Krievu un daudziem citiem. Vairākkārt atzīts par gada labāko teātra komponistu Latvijā. Septiņas reizes saņēmis “Lielā Kristapa” balvu kā Latvijā labākais kinomūzikas komponists. Dažādos starptautiskos kinofestivālos mūzika prēmēta ap 20 reīžu. Rakstījis pasūtījuma darbus ārzemju televīzijas kanāliem, piemēram, Londonas “Channel 4”, Stokholmas “SVT 2”. Starp šiem darbiem īpaši veiksmīga sadarbība bijusi ar kinodokumentālistu Juri Podnieku un angļu režisoru Deividu Monro. Jo Mārtiņš

Brauns nav kabineta komponists, bet gan aktīvs mūziķis, kurš pats personiski sadarbojas ar koriem, diriģentiem, režisoriem.

Viņš ir tāds Latviešu mūzikas Mauglis — neparedzams sava mūzikas arsenāla lietošanā, bezgala tiešs uz godīgs izteiksmē, asprātīgs un, galvenais, — spējīgs sadarboties mērķa vārdā. Nav svarīgs viņa pašā komponista “Es”, bet gan gala doma, kas padomā. Viņš var sacerēt saksofona kaiju kļiedzienus Tenesija Viljamsa lugā “Jaunības putns ar saldo balsi”, labības lauka bezgalību Aivara Freimaņa episkajā filmā “Puika” vai pilnīgi ticami uzzīmēt Ojāra Vācieša Zirgu, kas naktī dzied vai Trako Līzi. Tik un tā no pirmām taktīm jūs sapratīsiet — tas ir Mārtiņš un tikai Mārtiņš, jo tikai viņš kaut ko tādu var dabūt gatavu.

“Daugava” ierakstā dzirdama arī pašā komponista Mārtiņa Brauna balss. Pirms pusgadsimta mācījies Emīla Dārziņa mūzikas vidusskolas Kora nodaļā, viņš ir bijis vokālists arī savā jaunības rokgrupā “Sīpoli” un nekad nav pārtraucis aktīvi muzicēt kā taustiņinstrumentālists savās kompozīcijās.

Mārtiņš Brauns ir pārliecināts, ka Rainis savu aktualitāti nav zaudējis. “Kaut kas no viņa vienmēr būs aktuāls. Pagāniskais, kas ir “Daugavā”, tā nav reliģija. “Daugava” ir mūsu saknes, mūsu izaicinājums, — lūk, jūs mūs nemācīsiet dzīvot, mums ir sava saule, pērkons, un tas nevienā mirklī neizslēdz ticību Visaugstākajam. Var domāt visādi, bet tas būs aktuāls, kamēr būs latvieši.”

Par autori

Dr. art. Ingrīda Zemzare ir muzikoloģe, pasauleslavenā vijolnieka Gidona Krēmera dbinātā un Grammy balvu ieguvušā kamerorķestra Kemerata Baltica izpilddirektore, UNESCO Latvijas Kultūras padomes priekšsēdētāja. Darbības jomas: rakstniecība, kritika, publicistika.

About the Author

Dr. art. Ingrīda Zemzare is musicologist, Managing Director of the Grammy Award-winning orchestra Baltic Chamber Orchestra Kremerata Baltica established by the world famous violinist Gidon Kremer, Chair of the UNESCO Latvian Culture Council. Fields of activity — writing, criticism, journalism.

MĀRTIŅŠ BRAUNS AND OUR DAUGAVA

Ingrīda Zemzare

ingrida.zemzare@gmail.com

Summary

Keywords: *Mārtiņš Brauns, Rainis, poem “Daugava”, song “Sun, Thunder, Daugava”*

The article is dedicated to the memory of the outstanding Latvian composer Mārtiņš Brauns (17 September 1951 — 24 November 2021). The composer is the author of several emotionally powerful songs. His song “Sun, Thunder, Daugava” was written for the stage performance of the epic poem “Daugava” by Rainis, in 1988, at the Valmiera Drama Theatre. With the music of Mārtiņš Brauns, this performance became one of the strongest messengers of the Third Awakening, and the song “Sun, Thunder, Daugava” gained the value of a Latvian Mass. It is performed as part of the Latvian Song Festivals, at events important to the Latvian people, and in 2014 it was formed as the anthem of Catalan independence seekers.